Lever vi i en «dyrtid»?

Demonstrasjon mot matmangelen og dyrtiden på Akershus Festning, 6. juni 1917. Kilde: Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek.

Eirik Berger Abel
Lasse Eika
Espen Kristiansen
Audun Langørgen

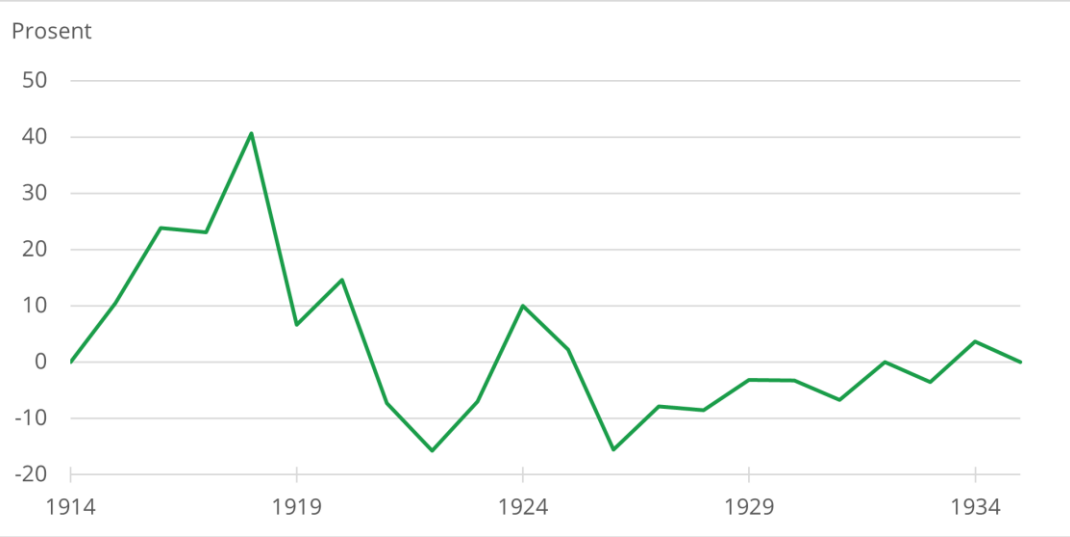
Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

Bakgrunn og motivasjon

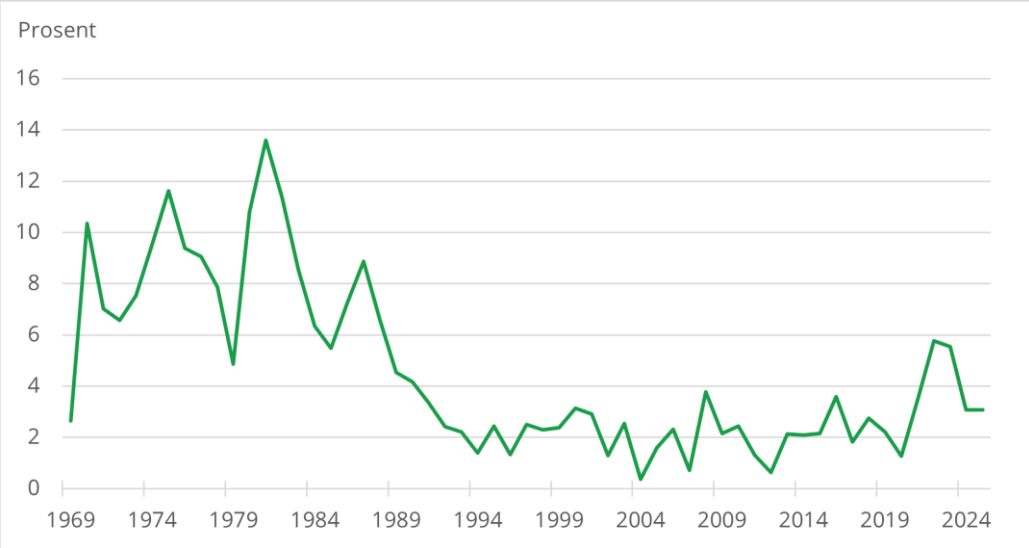
- Økt inflasjon og rentenivå i årene etter 2021
- Dyrtidsrapportene fra SIFO beskriver perioden som en «dyrtid»
- Hvilke kriterier kan vi benytte for å evaluere om vi lever i en «dyrtid»?
  - ➢Høy og vedvarende inflasjon
  - ➢Høy prisvekst på nødvendighetsgoder
  - ➢Nedgang i materiell levestandard i brede lag av befolkningen
  - ➢Økt fattigdom og økonomisk nød
  - ➢Gjeldskrise og betalingsproblemer
  - ➢Mange opplever at de har fått dårligere råd

Lavere inflasjon enn i tidligere «dyrtider»

1914-1935

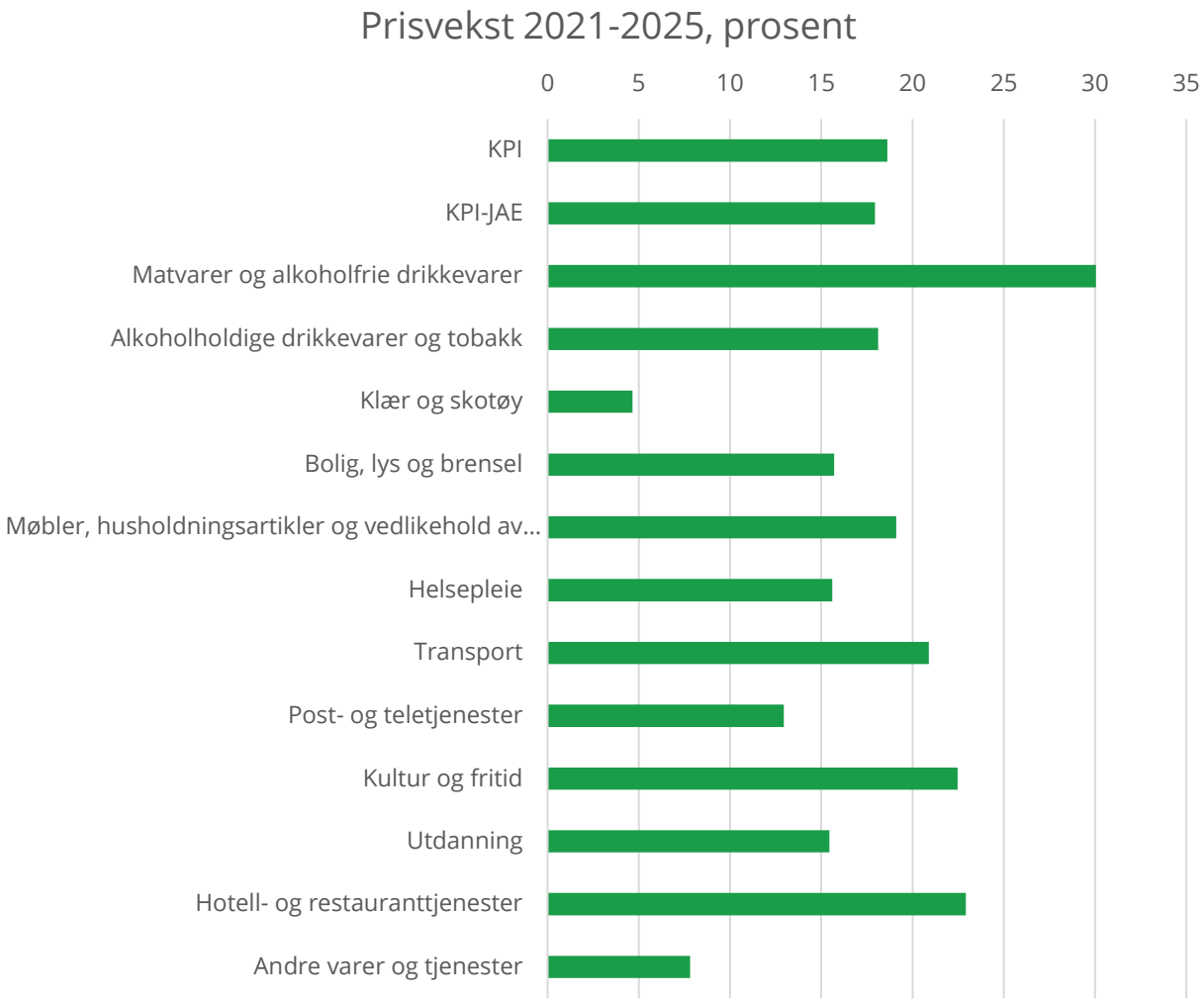

1969-2025

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

Inflasjon, ulike goder

Konsumprisindeksen

Gjennomsnitt av prisveksten for ulike konsumgoder. Vekting basert på forbruksutgiftene til et gjennomsnittlig hushold.

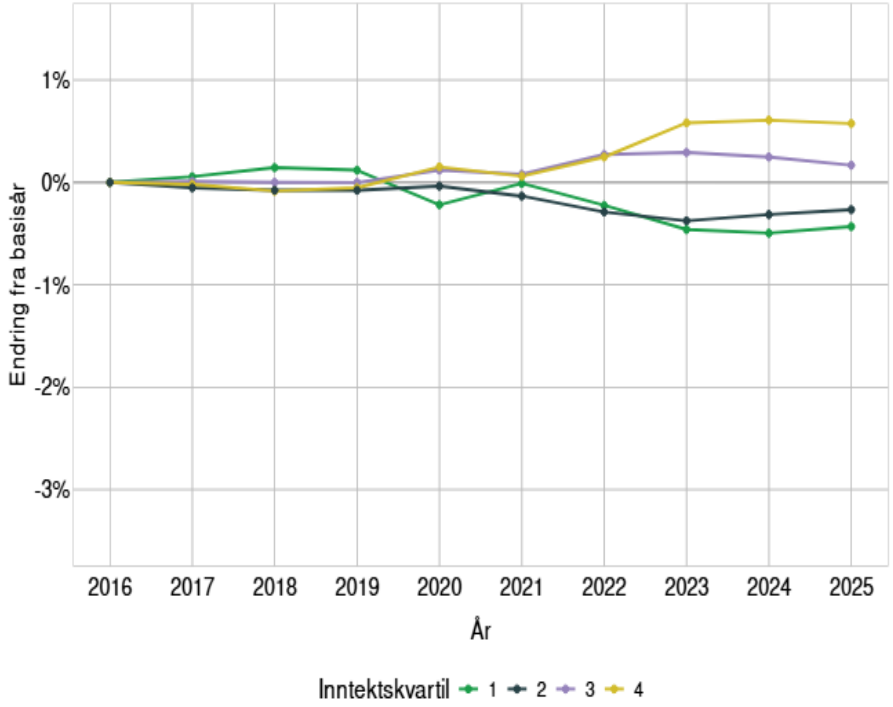
Inflasjonsulikhet

Inflasjonen varierer mellom hushold. Vekting av ulik prisvekst for ulike konsumgoder er basert på sammensetningen av husholdets eget forbruk.

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

Inflasjonsulikhet mellom grupper av hushold: Inntektskvartil

- Moderat inflasjonsulikhet: De fleste hushold konsumerer en blanding av goder som har høy og lav prisvekst

- «Cheapflation», dvs. typiske billigvarer («First price») har hatt høyere prisvekst enn lignende varer?

Inntektsmål som vi benytter

1. Inntekt etter skatt
   - **Inntekt etter skatt** = yrkesinntekt + kapitalinntekt + overføringer – skatt
   - Renteutgifter er ikke fratrukket
   - Verdien av boligkonsumet til boligeierne er ikke inkludert
2. Inntekt etter bo-, rente- og strømutgifter
   - Hvor mye som kan disponeres til annet forbruk etter at boligrelaterte utgifter er betalt
   - Sammenliknbarhet mellom leietakere og boligeiere
3. Inntekt etter bo-, låne- og strømutgifter
   - Trekker også fra avdrag på boliglån, som er sparing, men kan oppfattes som en fast utgift
4. Boligutvidet inntekt
   - Legger til verdien av eiernes boligkonsum (beregnet husleie) med utgangspunkt i 2.
   - Gir bedre sammenliknbarhet som et mål på økonomisk levestandard

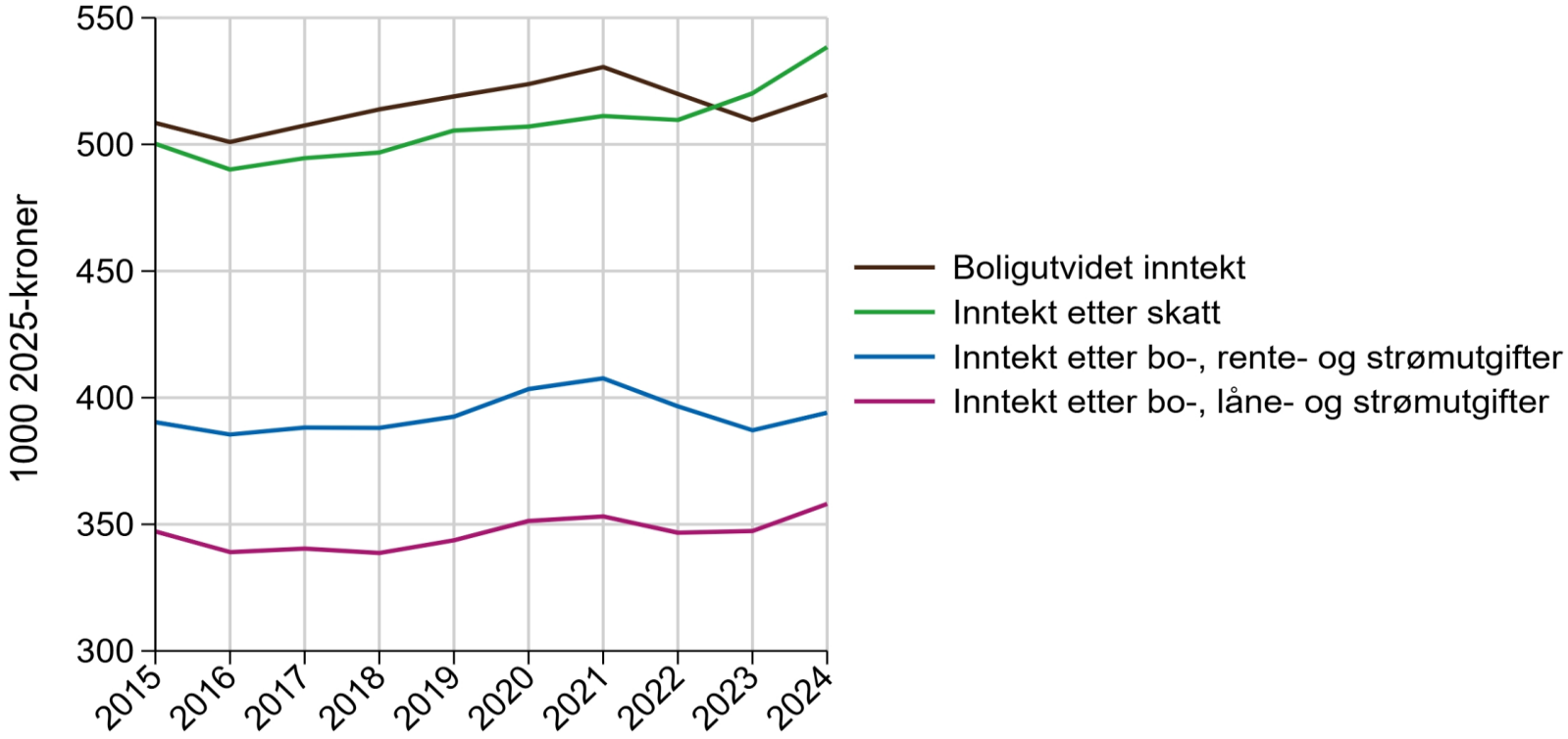
Utviklingen i realinntekter

Beregningsopplegg

- **Realinntekt:** Inntekt måles i faste kroner
  - Inflasjonen måles ved KPI Totalindeks
  - KPI inkluderer ikke renteutgifter
  - Inntektsmål: Inntekt etter skatt sammenliknes med alternative inntektsmål
- **Hushold** er økonomisk enhet: Inntekten måles på husholdsnivå
- **Individ** er analyseenhet
- Inntekt utrykkes per **forbruksenhet** (ekvivalensjustering)
- Eks.: par der hver tjente 0,6 mill. etter skatt:
  - Husholdets inntekt etter skatt per forbruksenhet = 0,8 mill. (1,2/1,5)

Utviklingen i realinntekter – ulike inntektsmål

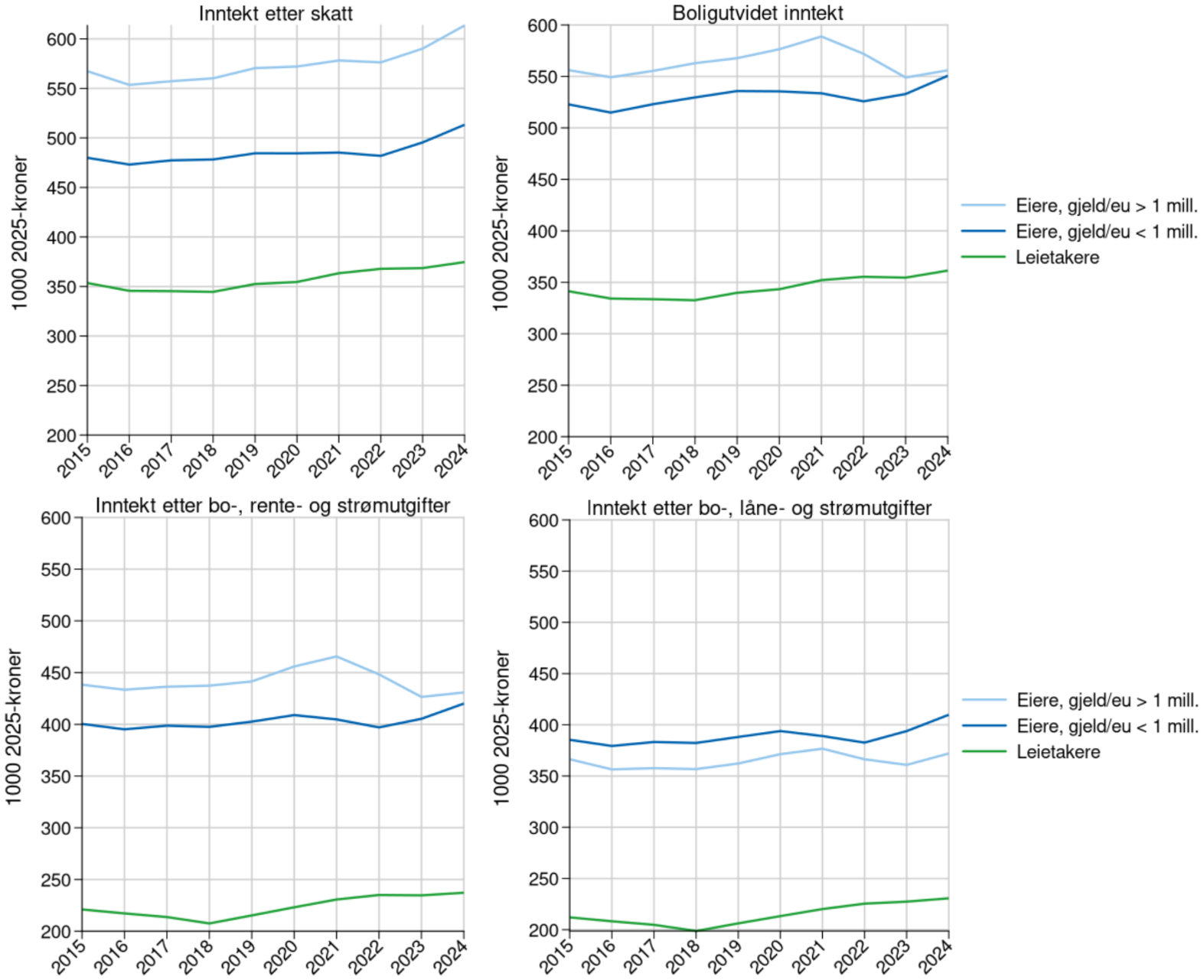
Median husholdsinntekt per forbruksenhet, 2023 kroner

Inntekt etter skatt

= yrkesinntekt
+ kapitalinntekt
+ overføringer
– skatt

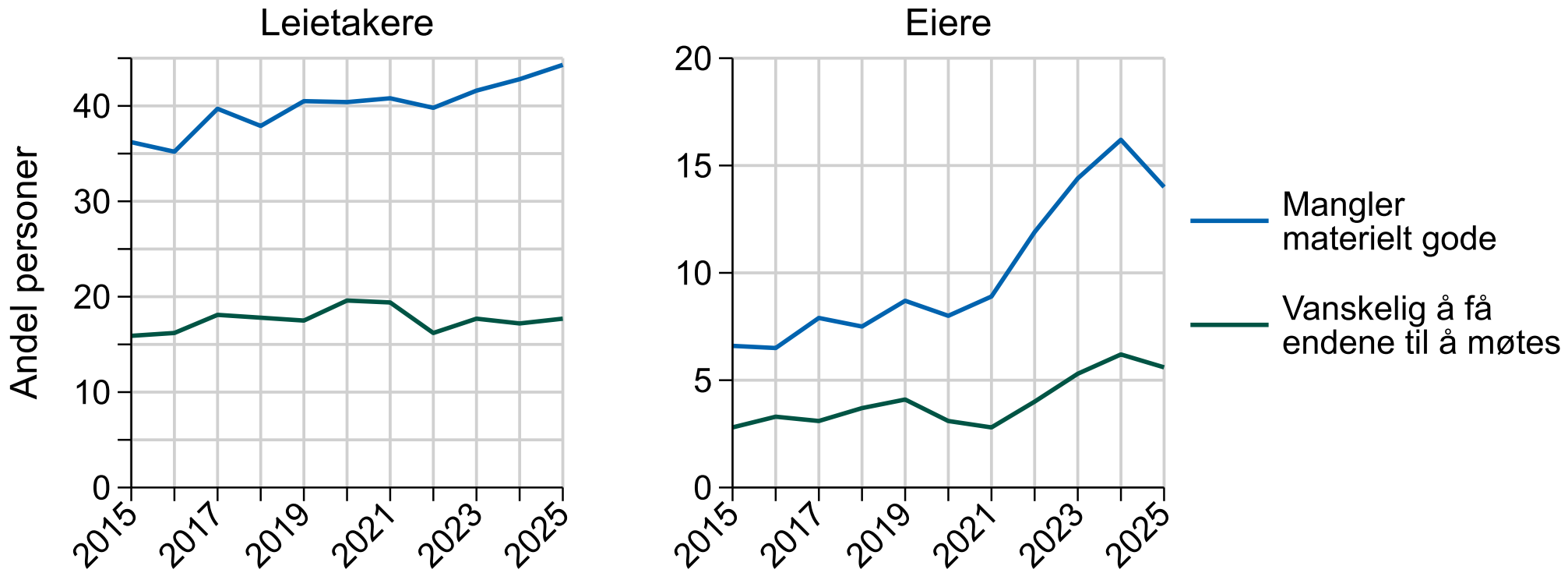
Median realinntekt for ulike inntektsmål etter status i boligmarkedet

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

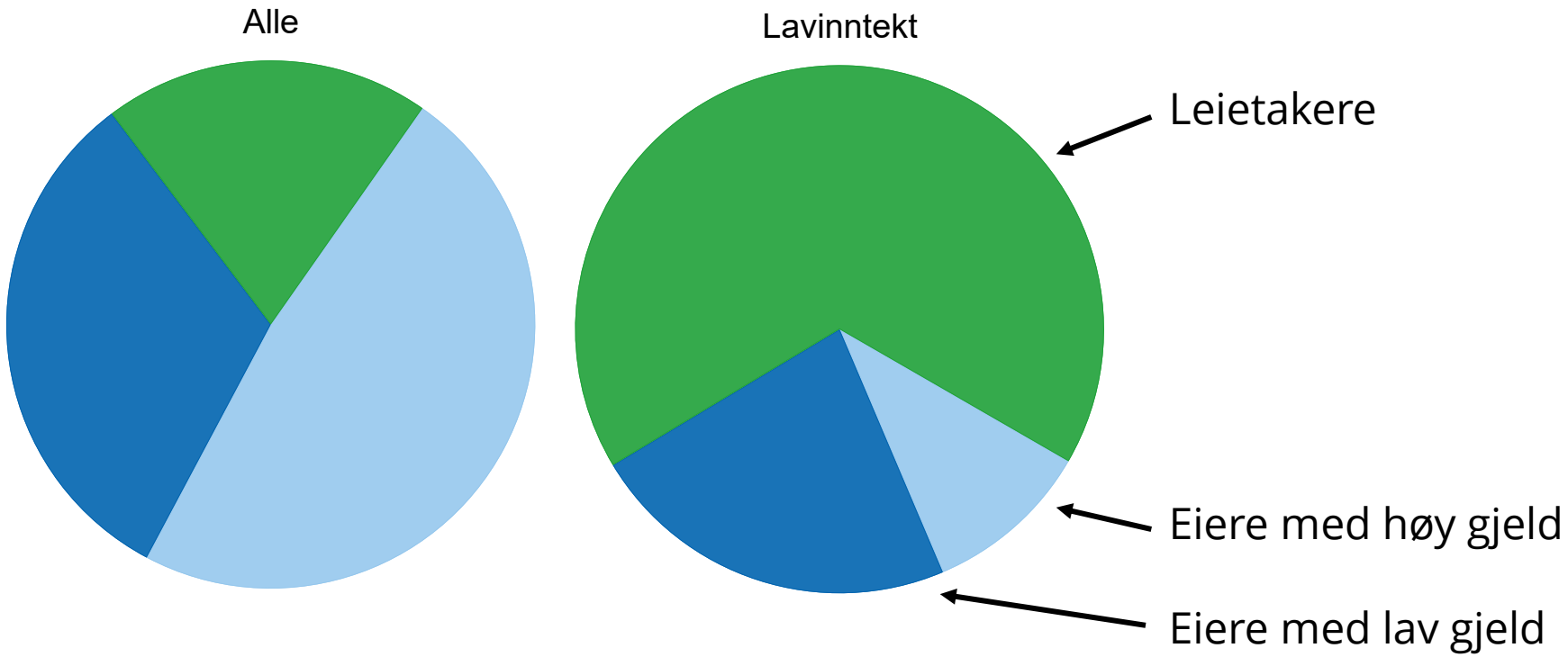
Boligeiere opplever at de har fått dårligere råd

Levekårsundersøkelsen EU-SILC:

Høye inntekter blant boligeiere med høy gjeld

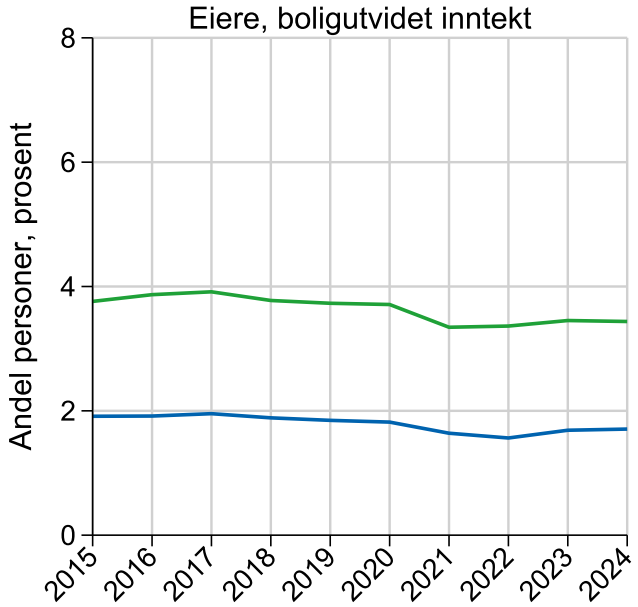
Figur: Andeler etter boligstatus

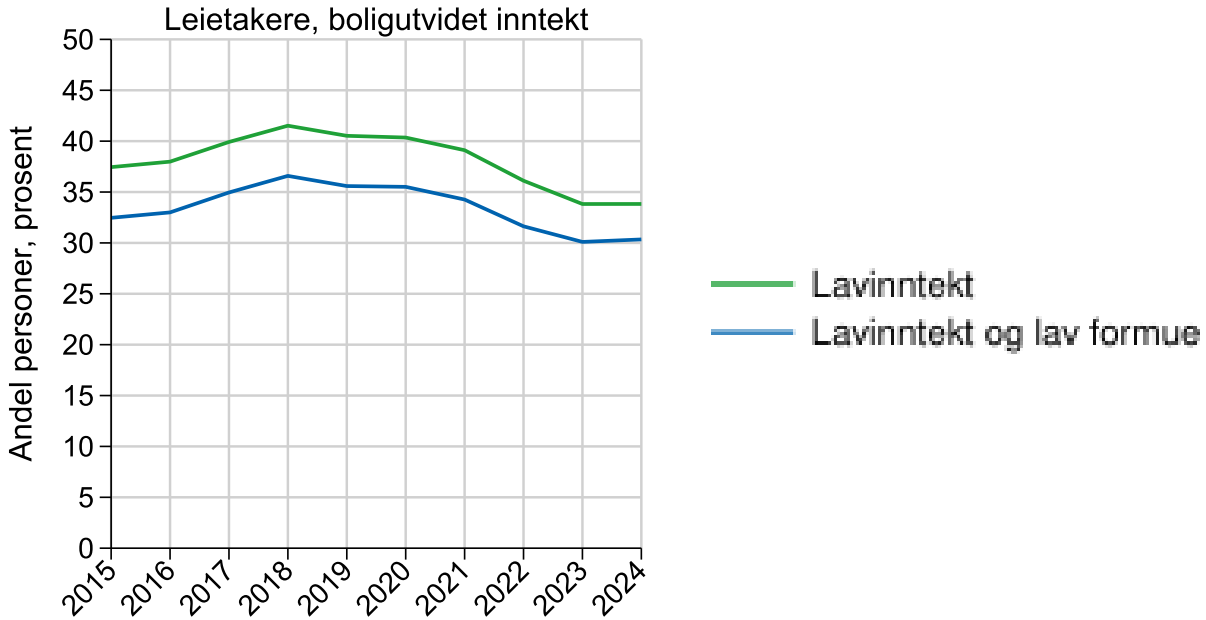

- De fleste eiere med høy gjeld har høye inntekter
- Lavinntekt mest blant leietakere

Utviklingen i indikatorer for fattigdom

- Andel personer med husholdsinntekt **under 60 prosent av medianen**
- Andel personer som både har lav inntekt og lav formue

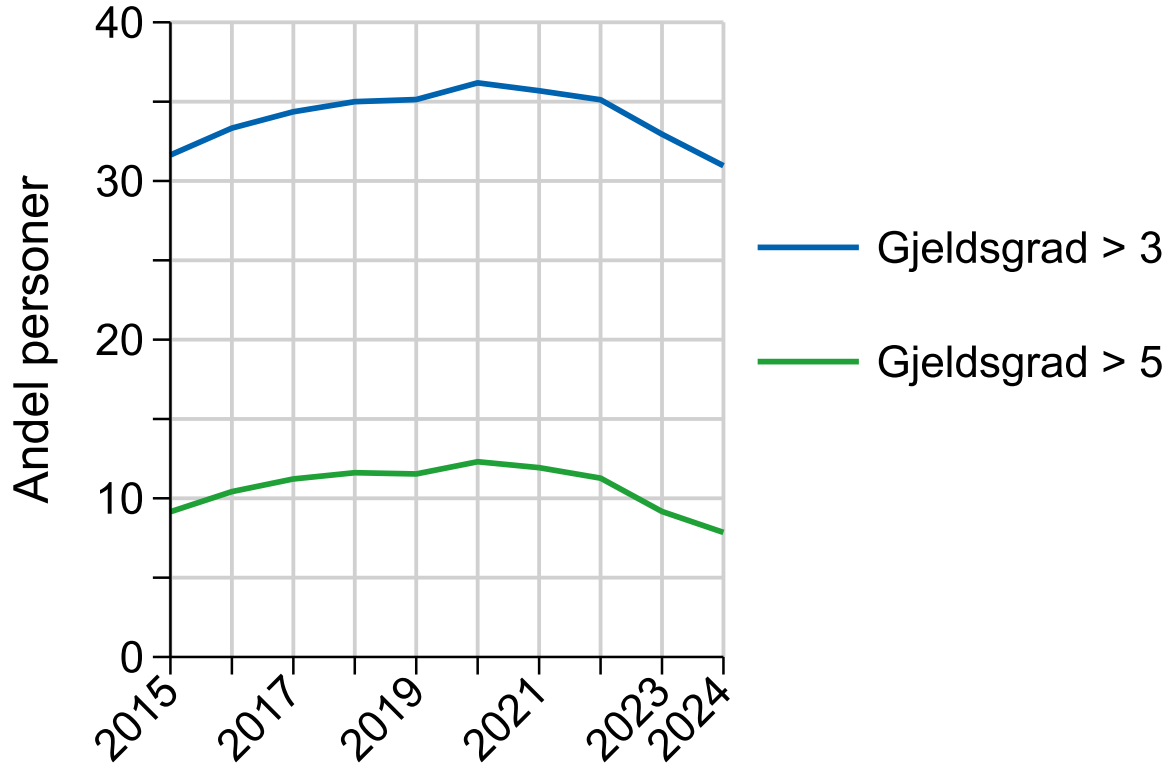

- Lite som tyder på vesentlig dårligere inntektsutvikling i den lavere delen av inntektsfordelingen
- Leietakerne blir i liten grad påvirket av renteøkningen
- Moderat prisvekst i leiemarkedet

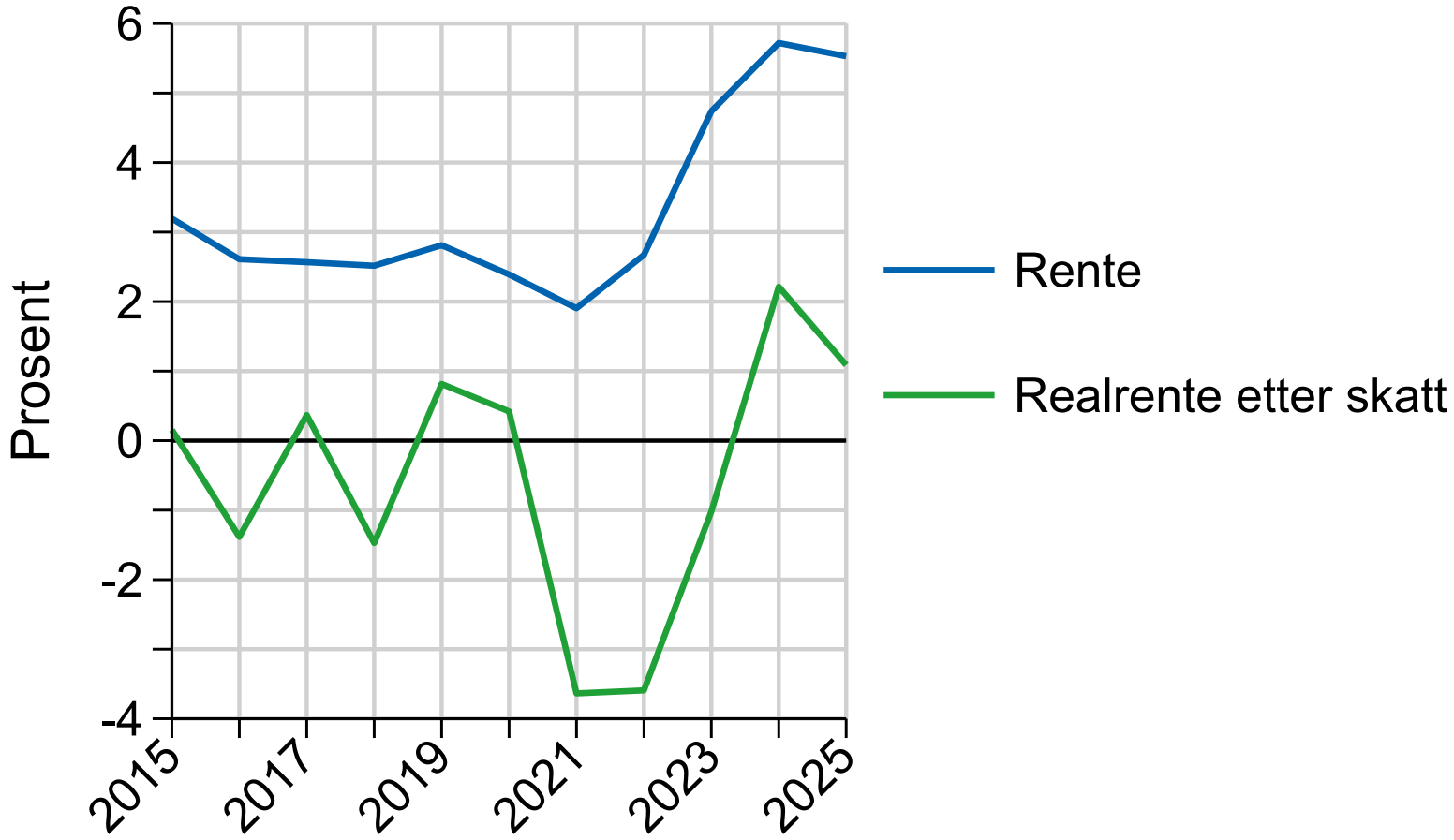
Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

Ingen gjeldskrise

- Redusert nedbetaling pga.
  - Annuitetslån
  - Avdragsutsettelse
- Færre nye låneopptak?
- Endring i skattemeldingen?
- **Inflasjonsgevinst:**
  - Priser og inntekter stiger, så «kronene» man skylder banken får redusert verdi

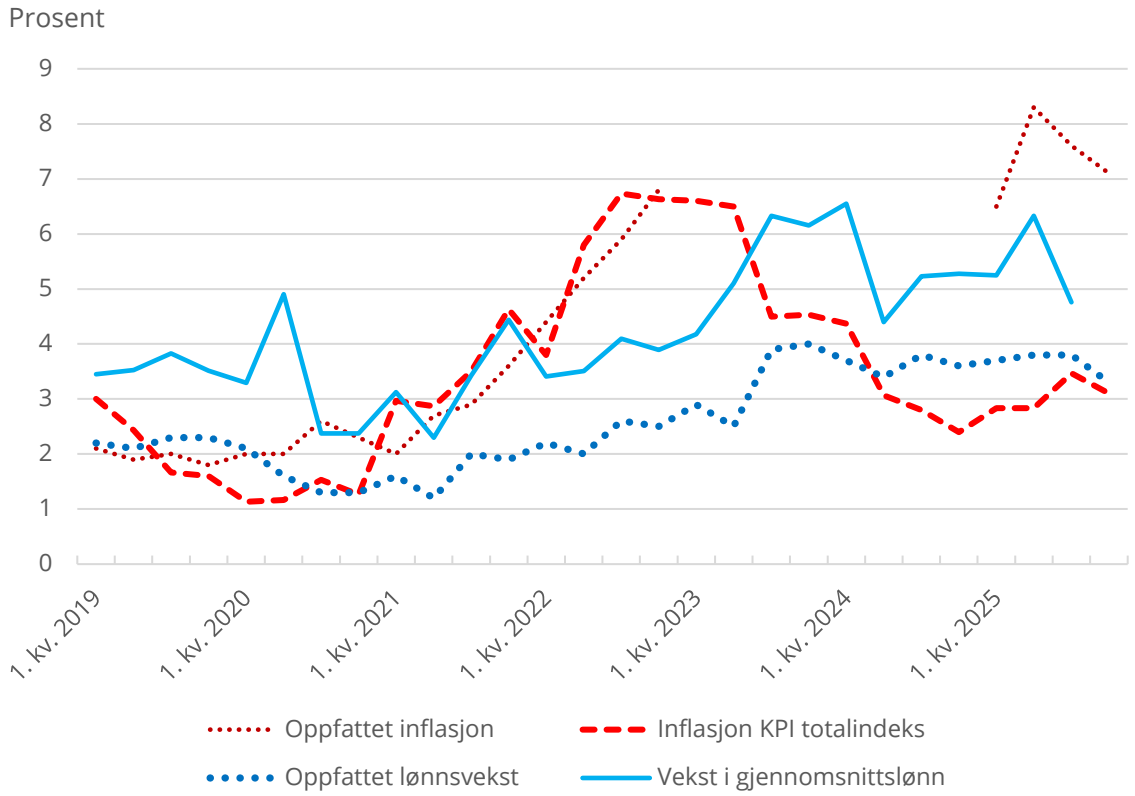
Negativ realrente på boliglån i 2021-2023

Dyrtidsparadokset

Objektive indikatorer viser en mer positiv utvikling enn subjektive indikatorer

- Objektive indikatorer
  - Stabil realinntekt
  - Redusert realgjeld
  - Stabil lav arbeidsledighet
- Subjektive indikatorer
  - Økt andel som rapporterer om levekårsproblemer og utrygghet

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

Inflasjonsmålet undervurderer økningen i levekostnader

- Økte renteutgifter påvirker ikke inflasjonen slik den måles i Konsumprisindeksen
- Usikkerhet om utviklingen i prisene på noen typer goder kan medføre skjevheter i målingen av inflasjon
- Inflasjonsulikhet kan bety at inflasjonsmålet undervurderer inflasjonen for noen grupper av hushold

Inntektsmålet er ufullstendig og fanger ikke opp utviklingen i økonomisk velferd

- Inntekt etter skatt inkluder ikke renteutgifter og fordelen av egen bolig
- Hushold med høy gjeldsgrad blir tvunget til å øke sparingen når lånekostnadene øker
- Økt økonomisk usikkerhet fører til mer forsiktighetsmotivert sparing
- Forbrukernes transaksjonskostnader øker med inflasjonen og rentenivået
- Konfliktnivået mellom arbeidere og kapitaleiere øker i perioder med høy inflasjon
- Inflasjonen svekker tilliten, forbrukerne skylder på myndighetene eller grådige kapitaleiere

Stemningen blant forbrukerne er følsom overfor endringer i kontantstrømmen

- Effekten av rente- og prisøkninger slår ut umiddelbart på kontantstrømmen
- Formuen er lite likvid, og forbrukerne reagerer i mindre grad på sjokk i formuen

Forbrukerne er uoppmerksomme eller feilinformert

- Forbrukerne benytter unøyaktige kilder til informasjon
- Nyhetsmedier og sosiale medier overdriver krisetendenser
- Stemningen blant forbrukerne varierer med partitilhørighet og hvem som har regjeringsmakt
- Fordelen av inflasjonsgevinster blir undervurdert av låntakerne

Psykologiske mekanismer som kan forklare stemningen blant forbrukerne

- Kontekstuelle skjevheter
- Negativitetsskjevhet
- Bekreftelsesskjevhet
- Overkonfidens
- Meningsdannelse i sosiale grupper
- Mental regnskapsføring
- Pengeillusjon

Tolkningsproblemer, målefeil og utvalgsskjevhet i spørreundersøkelser

- Respondentene tolker spørsmålene i undersøkelsen på forskjellig måte
- Respondentene gir unøyaktige svar
- Respondentene blir påvirket av konteksten og utformingen av undersøkelsen
- Stort frafall medfører at undersøkelsen ikke er representativ for befolkningen

Oppsummering – lever vi i en historisk «dyrtid»?

- Inflasjonen har vært moderat sammenliknet med tidligere «dyrtider»
- Inflasjonsulikheten har vært beskjeden mellom inntektsgrupper
- Ingen bred realinntektsnedgang
  - Boligeiere med lav gjeld, leietakere og lavinntektshushold har opprettholdt eller økt realinntektene
  - Boligeiere med høy gjeld har fått redusert realinntekt etter renteutgifter
  - Flertallet av boligeiere med høy gjeld har i utgangspunktet relativt høye inntekter
- Selvrapporterte levekårsproblemer øker markert etter 2021
  - Først og fremst blant boligeiere
- Andelen personer med høy gjeld i forhold til inntekt har avtatt
  - Boligeiere med høy gjeld har fått inflasjonsgevinster på gjelden
- Utviklingen mer positiv for objektive enn subjektive indikatorer
  - Dyrtidparadokset: Kan delvis forklares av økte renteutgifter, men andre forklaringer kan også være av betydning

TALL SOM FORTELLER

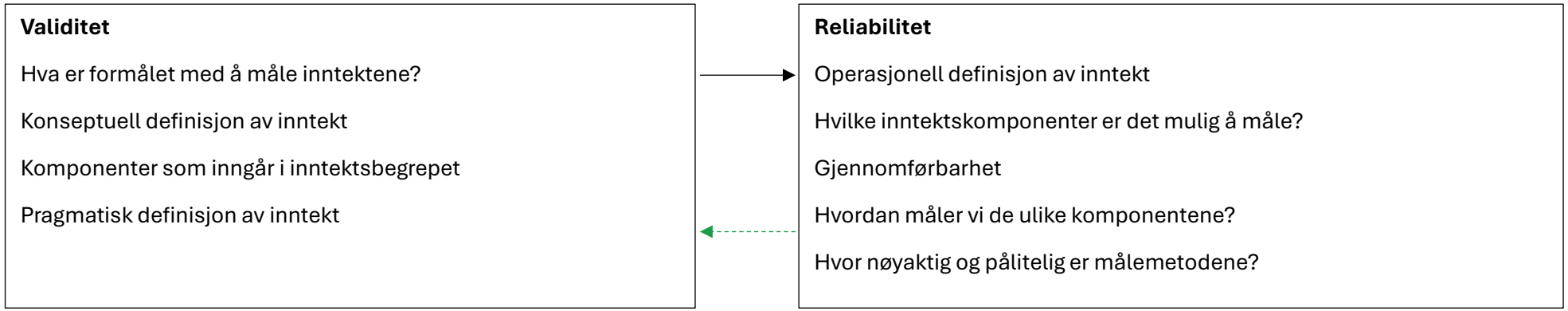
Takk!

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

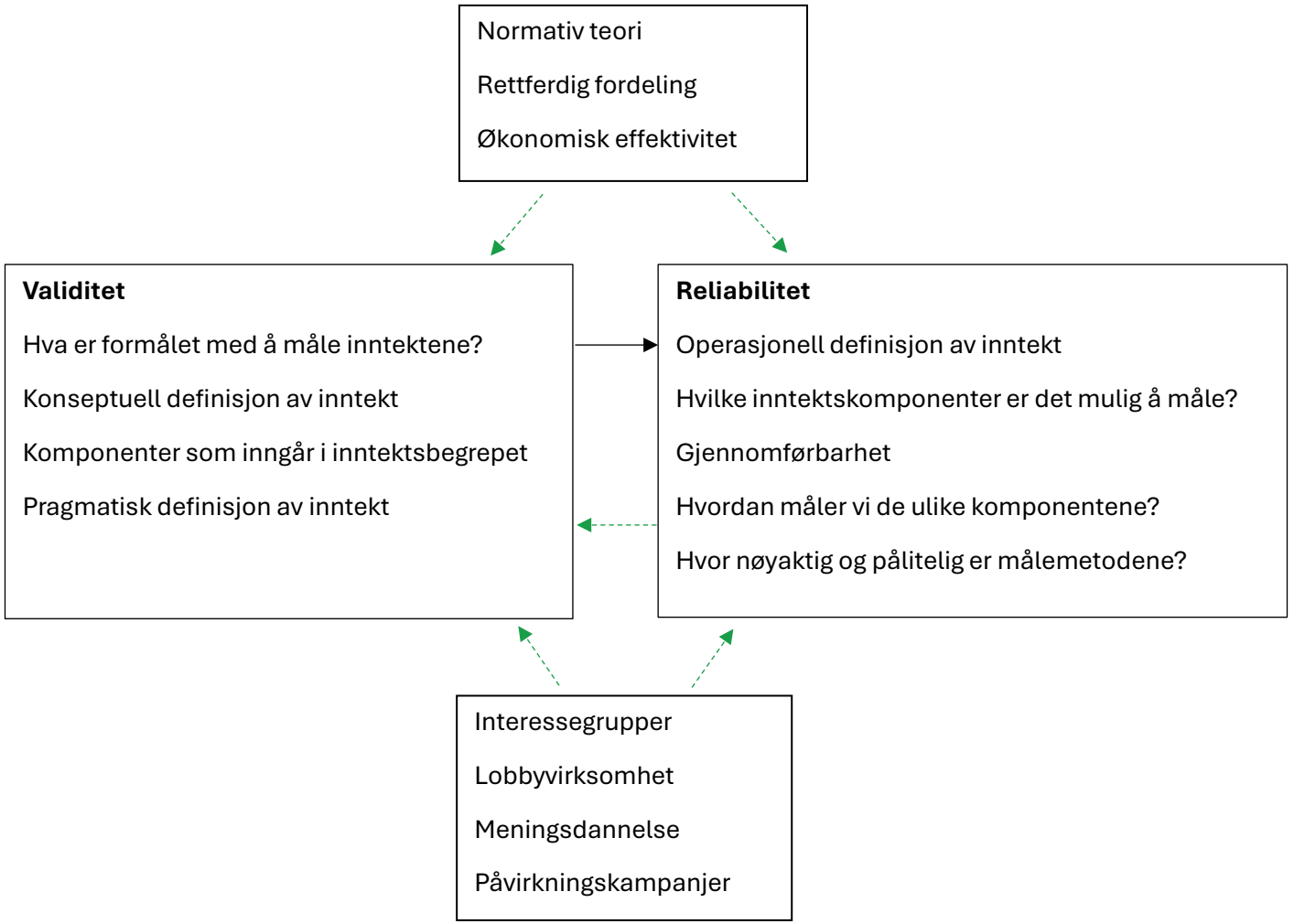
Hvorfor finnes det så mange ulike inntektsbegreper?

- Skattegrunnlag som reflekterer evnen til å betale skatt
- Verdien av nasjonal produksjon
- Tilgangen på økonomiske ressurser som kan disponeres til konsum eller sparing
- Mål for økonomisk levestandard som er sammenliknbart mellom hushold
- Disponibel inntekt: Hvor mye som kan disponeres til forbruk etter at skatter og avgifter er trukket fra
- «Opplevd» disponibel inntekt: Trekker også fra faste utgifter og/eller beregnet forbruksbehov
- Ad hoc inntekt
  - Skattbar inntekt, disponibel kontantinntekt, pensjonsgivende inntekt etc

Definisjon og måling av inntekt

Definisjon og måling av inntekt

Teoretiske definisjoner av inntekt

- Inntekten viser hvor mye som maksimalt kan konsumeres uten å tære på formuen
- Hicks (ex ante): Verdien som maksimalt kan konsumeres, slik at agenten forventer at formuen blir opprettholdt
  - ➢ Økonomiske beslutninger blir foretatt ex ante på grunnlag av forventet inntekt
  - ➢ Subjektive forventninger er ikke observerbare
  - ➢ Inntekt må kunne defineres uavhengig av forventninger, ellers kan man ikke ha forventninger om hva inntekten vil bli (Break, 1954)
- Meade-Stone (ex post): Verdien som maksimalt kunne ha blitt konsumert, slik at nettoformuen ville ha blitt uendret
  - ◦ Definisjon av realinntekt krever at realformuen ville ha blitt uendret
- Haig-Simons (ex post): Inntekt er lik totalt konsum pluss endringen i netto formuen
  - ◦ Utvidelser av inntektsbegrepet: Kontantinntekter - Skatter + Konsum av ikke-markedsgoder + Kapitalgevinster + Eierinntekter (unoterte aksjer)
  - ◦ Formuen inkluderer (netto) finanskapital og realkapital, men ikke humankapital/pensjonsformue
- Krav til fullstendighet og konsistens (for å unngå ad hoc tilnærminger)
  - ◦ Konsistent budsjettbetingelse (inntekt = konsum + sparing)
  - ◦ Konsistens mellom beholdninger og strømninger (sparing = endring i formuen)
  - ◦ Konsistent periodisering (påløpte inntekter innenfor en periode)
  - ◦ Konsistens ved aggregering over personer og ved aggregering over tid